

orada bulunan İbn Tâvûs çeşitli sıkıntılara katlanmak zorunda kaldı. Hülâgû'nun Müstansiriyye âlimlerine yönelttiği, "Kâfir fakat âdil olan bir sultan mı, yoksa müslüman fakat zalim olan sultan mı daha üstündür?" şeklindeki soruya birincisinin lehinde fetva veren İbn Tâvûs'un bu suretle işgalci kuvvetlerin gönlünü aldığı, birçok insanın canını ve malını kurtardığı nakledilmektedir. İbn Tâvûs, 661 (1263) yılında nikâbetü't-Tâlibiyyin görevini üstlendi ve bunu ömrünün sonuna kadar sürdürdü. Genellikle kabul edilen rivayete göre 5 Zilkade 664 (8 Ağustos 1266) tarihinde vefat etti ve Necef'te defnedildi. Yetiştirdiği çok sayıda öğrenci arasında İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Gıyâseddin Abdülkerîm Âl-i Tâvûs, Cemâled-din Yûsuf b. Hâtîm eş-Şâmî, Ali b. İsa el-Erbîlî ve Hasan b. Dâvûd el-Hillî sayılabilir. Şii kaynaklarında zâhid, müttaki, hat-ta kerâmet sahibi bir kişi olarak nitelen-dirilen İbn Tâvûs daha çok fikhî yönüyle tanınmıştır. Onun aynı zamanda tarihçi ve edebiyatçı olduğu nakledilirse de günümüze ulaşan eserlerinden anlaşıldığına göre genellikle, imamlardan gelen nakiller çerçevesinde derleme eserler telif etmiştir. Ailesinden kendisine 700 kitaplık bir kütüphane kaldığı bilinmektedir.

Eserleri. İbn Tâvûs'un sayısı elli dokuz olarak tesbit edilen eserlerinin bir kısmı şunlardır: 1. *el-Mühimmât fî şalâhi'l-müte'abbid ve't-tetimmât*. Şeyhüttâife Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *Mişbâhu'l-müteheccid el-kebîr* adlı kitabının tekmilesi olan eser hadisler çerçevesinde ibadetler, ahlâkî davranışlar, öğüt ve ikazları ihtiva eder. Beş ve on ciltlik versiyonları bulunan eserin bazı bölümleri değişik isimlerle neşredilmiştir (Kohlberg, *A Medieval Muslim Scholar*, s. 49-51). 2. *Felâhu's-sâ'il ve necâhu'l-mesâ'il*. Bir önceki eserin günlük ibadetlerle ilgili bölümünden ibaret olan iki ciltlik bir çalışmadır (Tahran 1382/1962; Necef 1385/1965). 3. *el-İkbâl bi'l-a'mâlî'l-hasene*. *el-Mühimmât*'ın beş ciltlik versiyonunun IV. cildini teşkil eden eser, yılın belirli günlerinde yapılması gereken ibadetleri konu edinmiştir (Tahran 1312, 1314, 1390/1970, 1407/1987). 4. *el-Emân min ahtârî'l-esfâr ve'l-ezmân*. Sefere çıkan kimsenin ibadeti, giyimi, karşılaşacağı zorluk ve hastalıkları konu alan bir seyahat rehberi mahiyetindedir (Necef 1370/1951; Beyrut 1408/1988; Kum 1409). Eser, Ali b. Hasan ez-Zevârî (ez-Zivârî) tarafından X. (XVI.) yüzyılda *Neşrü'l-emân fî'l-esfâr 'ani'l-evfân* ismiyle Farsça'ya çevrilmiş-

tir. 5. *Muḥâsebetü'n-nefs*. Muhammed b. Tâhir b. Muhammed'in *Tenbîhü'r-râ-kıdîn* adlı kitabıyla birlikte Necef'te (ts.) ve *Muḥâsebetü'l-melâ'iketi'l-kirâm* adıyla Hâdî Hasan el-Kubeysî tarafından (*Türâşünâ*, sy. 45-46 [Kum 1417], s. 321-386) yayımlanmıştır. 6. *Cemâlû'l-üsbû'*. Haftalık ibadetlere dairdir (Tahran 1303, 1330, 1412). 7. *eṭ-Ṭarâfî fî ma'rifeti me-zâhibi't-tavâ'if*. Sünnîliğe karşı reddiye mahiyetinde olup büyük ihtimalle takıyye gereği "zimmet ehlinde Abdülmahmûd b. Dâvûd" takma adıyla kaleme alınmıştır (Tahran 1320; eserin yazma nüshaları ve üzerinde yapılan çalışmalar için bk. Kohlberg, *A Medieval Muslim Scholar*, s. 57-58). 8. *el-Yakîn fî imreti Emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib*. Müellifin son eserlerinden olup M. Kâzım el-Kütübî tarafından yayımlanmıştır (Necef 1369/1950; Beyrut 1410/1989). 9. *eṭ-Turâf mine'l-menâkıb fî zürriyyeti'l-eṭâyib (eṭ-Turâf mine'l-enbâ'i ve'l-menâkıb fî şerefi seyyidi'l-enbiyâ' ve't-trethi'l-eṭâyib)*. Bir önceki kitabın tekmilesi olup Hz. Peygamber'in ailesi hakkında bilgi ve onun Hz. Ali'ye vasiyetini ihtiva etmektedir (Necef 1349/1931, 1369/1950). 10. *Ferrecü'l-mehmûm fî târihi 'ulemâ'i'n-nü-cûm*. Muhammed Kâzım tarafından neşredilmiş (Kum, ts. [Dârü'z-zehâir]), ayrıca Zeina Matar eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (1987, New York University). 11. *el-Leḥûf (el-Melḥûf) 'alâ (fî) katle't-tufûf*. Kerbelâ hadisesini ele alan eserin birçok baskısı yapılmıştır (Tahran 1271, 1287, 1365; Sayda 1329; Necef 1369, 1385; Beyrut 1979). 12. *el-Melâḥim ve'l-fiten fî zuḥûri'l-gâ'ibi'l-muntaẓar*. On ikinci imamın zuhuruna dair Şii rivayetlerini ihtiva eden bir çalışmadır (Necef 1365, 1368, 1384; Beyrut 1398, 1408). 13. *Fethu'l-ebvâb*. İstihâreye dair bir risâledir (Beyrut 1989). 14. *Mişbâhu'z-zâ'ir*. Sefer ve ziyaretle ilgili genel bilgilerden sonra Hz. Peygamber, Ehl-i beyt mensupları, on iki imam ve diğer bazı faziletli şahısların kabirlerini ziyaret etmenin âdâbı hakkındadır (Kum 1417). 15. *Keşfü'l-maḥacce*. Müellifin hayatı, düşünceleri ve kütüphanesinde yer alan eserlere dair önemli bir kaynaktır (Necef 1370/1950). 16. *el-İbâne fî ma'rifeti'l-hizâne*. Kütüphanesinde bulunan kitapların katalogudur. 17. *Sa'dü's-sü'ûd*. Bir önceki eserin tekmilesidir (Kum 1365, 1369; İbn Tâvûs'un eserlerinin bir listesi ve yazma nüshaları için bk. Kohlberg, *A Medieval Muslim Scholar*, s. 26-66; M. Hasan Âli Yâsîn, s. 200-207).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Inebe, *Umdetü't-tâlib*, Beyrut, ts. (Dâru mektebeti'l-hayât), s. 220; *Keşfü'z-zunûn*, I, 116; II, 1911; Meclisi, *Biḥârü'l-envâr*, Beyrut 1403/1983, IV, 37-45; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, s. 392-396; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 71; Abbas el-Kummî, *el-Fevâ'idü'r-Razaviyye*, Tahran 1327 ḥş., I, 330-338; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 911-913; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâsirî*, Kum, ts. (Dârü'l-fikr), s. 161-178; Âgâ Büzûrg-i Tah-rânî, *ez-Zer'â ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, I, 58, 127, 222; II, 343; V, 129, 170, 236; X, 75; *A'yânü's-Şî'a*, VIII, 358; Etan Kohlberg, *A Medieval Muslim Scholar at Work Ibn Tâwûs and his Library*, Leiden 1992, s. 26-66; a.mlf., "Ali b. Mûsâ Ibn Tâwûs and his Polemic Against Sunnism", *Religionsgespräche im Mittelalter* (ed. Bernard Lewis - Friedrich Niewöhner), Wiesbaden 1992, s. 325-350; a.mlf., "Ebn Tâwûs", *Elr.*, VIII, 55-58; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 483-485; Resûl Ca'feriyan, *Mî-râs-ı İslâmî-yi İrân*, Kum 1375 ḥş., III, 159-196; M. Hasan Âli Yâsîn, "es-Seyyid 'Alî Âli Tâvûs", *MMİlr.*, XII (1965), s. 192-213; Zeina Matar, "Some Additions to the Bibliography of Medieval Islamic Astronomy from the Faraj al-Mahmûm of Ibn Tâwûs", *Ar.O.*, LVII/4 (1989), s. 319-322; "İbn Tâvûs", *DMT*, I, 345-346; Hüseyin Yûsuf Eşküri, "Âlû Tâvûs", *DMBİ*, II, 53-55.

MUSTAFA ÖZ

İBN TAYFÛR, Ahmed

(bk. İBN EBÛ TÂHİR).

İBN TAYFÛR es-SECÂVENDÎ

(bk. SECÂVENDÎ, Muhammed b. Tayfûr).

İBN TEYMİYYE, Fahreddin

(فخرالدين ابن تيمية)

Ebû Abdillâh Fahrud-dîn
Muhammed b. el-Hadîr
b. Muhammed el-Harrânî
(ö. 622/1225)

Hanbelî fakihi, hatip ve müfessir.

542 yılı Şâban ayında (Ocak 1148) Haran'da dünyaya geldi. Öğrencilerinden Yâkût el-Hamevî ise Re'sûl'ayn ile Rakka arasında bulunan Bâceddâ köyünde doğduğunu söyler (*Mu'cemü'l-büldân*, I, 313). Kaynaklarda İbn Teymiyye lakabıyla anılması konusunda çeşitli rivayetler mevcuttur. Bunlardan birine göre dedesi Muhammed'in hac yolculuğu sırasında Teymâ'da dikkatini güzel bir kız çocuğunun çekmesi ve eve döndüğünde bir kızının doğduğunu görünce onu kucağına alarak, "Ey Teymiyye, ey Teymiyye (Teymalî)!" diye hitap etmesi, diğer bir rivayete göre ise Muhammed'in annesinin adının Teymiyye olmasıdır (Sıddîk Hasan Han, s. 125;

Mer'î b. Yûsuf el-Kermî, s. 52). Bu aileye mensup âlimler arasında Fahreddin'in kardeşi Abdullah ile onun soyundan gelen Mecdüddin Abdüsselâm, Şehâbeddin Abdülhalîm ve Takıyyüddin Ahmed en meşhur olanlardır.

İbn Teymiyye babasından, ayrıca Ebû'l-Kerem Fityân b. Mubâh ve Ebû'l-Hasan İbn Abdûs gibi âlimlerden tahsil gördü. Ebû'l-Feth Ahmed b. Ebû'l-Vefâ'dan fıkıh, Ebû'l-Fazl Hâmid b. Mahmûd'dan fıkıh ve tefsir, Ebû Muhammed İbnü'l-Haşşâb'dan Arap dili ve edebiyatı okudu. Ebû'n-Necîb Abdülkâhîr es-Sühreverdî'den tasavvuf hırkası giydi (İbnü'l-Müstevfî, I, 98). Ardından gittiği Bağdat'ta İbnü'l-Bettî, Ebû'l-Kâsım İbn Bûndâr, Ebû'l-Feth İbn Şâtîl, Şühde el-Kâtibe, İbnü'd-Dâmegânî gibi hocalardan hadis; İbnü'l-Mennî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ve Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Bekrûs'tan fıkıh ve tefsir gibi ilimleri tahsil etti.

Bağdat'taki öğreniminden sonra Harran'a dönen İbn Teymiyye kendisini öğretim, telif, fetva ve irşad faaliyetlerine verdi. Başta tefsir olmak üzere hadis, fıkıh, hitabet, Arap dili ve edebiyatında adını duyurdu. Harran Camii'nde vâizlik yaptı ve bu sebeple "Harran hatibi" lakabıyla anıldı. Aynı camide 588-610 (1192-1214) yılları arasında tefsir dersleri verdi ve Nûriyye Medresesi'ne şeyh oldu. 604'te (1208) hacca gitti. Harran'da bir medrese inşa ettiren İbn Teymiyye ilmi tartışmalara da katıldı. Özellikle Şam Hanbelîleri'nin imamı olan ve yazdığı eserlerle Hanbelî mezhebine büyük katkıda bulunan Muvaffaküddin İbn Kudâme ile mektuplaşarak çeşitli konularda onunla tartıştı ve bazı noktalarda kendisini tenkit etti (bu mektuplara örnek olarak bk. İbn Receb, II, 154-157). Öğrencileri arasında başta oğlu Abdülganî ve kardeşinin oğlu Mecdüddin Abdüsselâm b. Abdullah olmak üzere İbn Nukta, İbnü'l-Müstevfî, Mehâsin b. Selâme, Yâkût el-Hamevî, İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî, Sibt İbnü'l-Cevzî, Ebû Şâme el-Makdisî, Münzirî, İbn Hamdân ve İbn Abdüddâim gibi pek çok ilim adamı bulunmaktadır. İbn Teymiyye 10 veya 11 Safer 622'de (21 veya 22 Şubat 1225) Harran'da vefat etti. Kaynakların hemen tamamında bu tarihin verilmesine karşılık Yâkût el-Hamevî ile İbn Hallikân onun 621 (1224) yılında öldüğünü belirtirler (Mu'cemü'l-büldân, I, 313; Vefeyât, IV, 387).

Eserleri. 1. *Bülğatü's-sâğıb ve buğyetü'r-râğıb* (nşr. Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, Riyad 1417/1997). Müellif Gazzâlî'nin

el-Basîf, el-Vasîf ve el-Vecîz adlı eserleri gibi biri diğerinin muhtasarı mahiyetinde fıkıha dair üç kitap yazmış olup en hacimli *Telhîşü'l-maṭlab fi telhîşü'l-mezheb*, orta büyüklükte olan *Tergîbü'l-kâşid fi takrîbi'l-makâşid* ve muhtasarı da *Bülğatü's-sâğıb*'dir. Özellikle ihtiva ettiği alt başlıklar dolayısıyla benzer eserlerden daha sistematik olan *Bülğatü's-sâğıb*'da sadece temel kurallar ve ittifak edilen görüşler verilmekte, ihtilâflara ve delillere temas edilmemektedir. Hanbelî mezhebinin ana metinlerinden biri olmasına rağmen eser üzerine herhangi bir şerh veya hâşiye yazılmamıştır. Süyûtî'nin İbn Teymiyye'ye nisbet ettiği *Muhtaşar fi'l-fıkh* adlı eser de (*Tabakâtü'l-müfessirîn*, s. 100) muhtemelen bu kitaptır. 2. *el-Müs'îd li-zevî'l-elbâb fi 'ilmi'l-ḥisâb*. Klasik kaynaklarda adına rastlanmayan eserin bir nüshası Gotha'da Landesbibliothek'te mevcut olup müellif bu eserini, *el-Muvażẓih fi'l-ferâ'iz* adlı kitabını öğrencilerine okuturken konular içerisinde geçen matematik hesaplarını daha iyi anlayabilmeleri için yazdığını belirtmektedir (Pertsch, I, 131-133). Kaynaklarda İbn Teymiyye'nin ayrıca *et-Tefsîrü'l-kebîr* (otuz cilt civarında), *Şerhu'l-Hidâye li-Ebî'l-Ḥattâb*, *el-Muvażẓih fi'l-ferâ'iz* ve *Dîvânü'l-ḥuṭabî'l-cum'iyye* (*Tuhfetü'l-ḥuṭabâ' mine'l-beriyeye fi'l-ḥuṭabî'l-minberiyeye*) adlı eserleri bulunduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin İbn Teymiyye, *Bülğatü's-sâğıb ve buğyetü'r-râğıb* (nşr. Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd), Riyad 1417/1997, neşredenin girişi, s. 7-28; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 313; İbnü'l-Müstevfî, *Târîhu Erbil* (nşr. Sâmî es-Sakkâr), Bağdat 1980, I, 96-100; Münzirî, *et-Tekmilê*, III, 138-139; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 386-388; İbnü'l-Fuvâtî, *Telhîşü Mecma'i'l-âdâb* (nşr. Mustafa Cevâd), Dimaşk 1965, IV/3, s. 322-323; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXII, 288-290; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIII, 287-291; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952-53 → Beyrut, ts. (Dâru'l-ma'rife), II, 151-162; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI, 262-263; Burhâneddin İbn Müflîh, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, II, 406-409; Süyûtî, *Tabakâtü'l-müfessirîn* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1396/1976, s. 99-100; Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecü'l-aḥmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1997, IV, 167-177; Sıddîk Hasan Han, *et-Tâci'l-mükellel* (nşr. Abdülhakîm Şerefeddin), Beyrut 1404/1983, s. 124-129; Pertsch, *Gotha*, I, 131-133; Abdullah b. Ali es-Sübe'î, *ed-Dürrü'l-münâḥḥad fi es-mâ'i kütübi mezhebi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî), Beyrut 1416/1996, s. 120-122; Mer'î b. Yûsuf el-Kermî, *el-Kevâkibü'd-dürriyeye fi menâkibi'l-müctehid İbn Teymiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 52.

FERHAT KOCA

İBN TEYMİYYE, Mecdüddin (مجدالدین ابن تیمیة)

Ebû'l-Berekât Mecdüddin Abdüsselâm
b. Abdillâh b. el-Hadır el-Harrânî
(ö. 652/1254)

Tefsir, kıraat, hadis
ve fıkıh âlimi.

590 (1194) yılı civarında Harran'da doğdu. Pek çok âlim yetiştiren bir aileye mensup olup Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin dedesidir. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledikten sonra amcası Fahreddin el-Hatîb ve Abdülkâdir er-Ruhâvî'den fıkıh okudu. 603'te (1206-1207) amcasının oğlu Seyfeddin Abdülganî ile Bağdat'a gitti ve bu şehirde kaldığı altı yıl boyunca Ahmed b. Sükeyne, İbn Taberzed, Yûsuf b. Kâmil, Ziyâ b. Hureyf gibi hocalardan fıkıh, ilm-i hilâf ve Arapça dersleri aldı. Abdülvâhid b. Sultân'dan Sıbtu'l-Hayyât'ın *el-Müb-hic fi'l-kırâ'ât* adlı kitabını okudu.

Bağdat'tan Harran'a dönen İbn Teymiyye burada başta amcası olmak üzere Hanbel el-Mükebbir, Abdülkâdir el-Hâfız gibi hocaların derslerine katıldıysa da tekrar Bağdat'a gitti. İkinci Bağdat seyahatinde çeşitli ilimleri okuma imkânı bularak fıkıh yanında matematik, cebir, geometri ve ferâiz gibi ilimleri tahsil etti. Bir ara Dimaşk'a gitti, oradan geçtiği Harran'da amcasının oğlu Seyfeddin'in derslerine devam etti. Onun ölümü üzerine yerine geçerek ders vermeye başladı ve özellikle tefsir, kıraat, fıkıh okuttu. Oğlu Şehâbeddin Abdülhalîm, Abdülmü'min ed-Dimyâtî, Emînüddin İbn Şukayr el-Harrânî, Abdülganî b. Mansûr el-Muezzin, Muhammed b. Muhammed el-Kencî, Muhammed b. Kazzâz, Muhammed b. Abdülmuhsin el-Harrât gibi şahsiyetler kendisinden hadis öğrendi. Oğlu Şehâbeddin Abdülhalîm ile *el-Muhtaşar*'ın müellifi İbn Temîm ondan fıkıh, Ebû Abdullah el-Kayrevânî kıraat okudu. Hayatının sonlarına doğru hacca giden (651/1253-54) İbn Teymiyye dönüşte Bağdat'a uğradı. Burada kendisiyle görüştüğü Ebû Muhammed İbnü'l-Cevzî Bağdat'ta kalmasını istediysede bu teklifi kabul etmeyip Harran'a döndü. 1 Şevval 652'de (14 Kasım 1254) burada vefat etti.

Zehebî, İbn Teymiyye'nin hâfıza ve zekâsına olan hayranlığını dile getirmiş, bilhassa fıkıh, fıkıh usulü, hadis, kıraat ve tefsirde üstat kabul edildiğini söylemiştir. İbn Mâlik de onun fıkıhtaki üstün derecesini Hz. Dâvûd'un demircilikteki maharetine benzetmiştir. Özellikle Hanbelî